

ОБРАЗ “ХАТКИ-ДОМУ” ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ МІФ УКРАЇНИ В ХРЕСТОМАТІЙНИХ ТВОРАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ПОЕТІВ-ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Проблема міфу про вітчизну як бажану, але недосягну мрію є концептуальним осердям всієї творчості поетів-шістдесятників. У критиці і літературознавстві це питання ставилося як пошуки образу України у творчості поетів 60-х років ХХ-го століття [див. детальний аналіз за Кужільна 2003: 310-325]. Але усвідомлення образу України у міфологічних структурах на означеному у заголовку поетичному матеріалі у пропонованій статті робиться вперше.

У нашій праці використовується модель, що ґрунтується на структурно-антропологічному підході доктора Тернера. В загальних рисах вона визначає п'ять фундаментальних прикмет міфу як продукта міфологічного мислення [Скористаємося працею Г. Грабовича 1998: 64-65].

1. За своєю будовою міф відзначається надмірністю і багатолінійністю, тобто це безперервне вироблення структури (або “думки”, “ідеї”) шляхом гетерогенного, але закінченого ряду подій чи структурних одиниць (“тем” або “мотивів”), які його складають. У таких текстах, скажімо, як “Самотня ластівка” І. Драча, “Перекинуті шпаківні” Л. Костенко постове розуміння України як жертви (а точніше жертви жіночого роду), може, очевидно, виробляти нескінченний ряд варіантів, кожен з яких матиме свій сюжет і набір персонажів, але міститиме при цьому ті самі базові відносини або ту саму структуру.

2. З погляду динаміки як розвитку оповіді, так і взаємовідносин між елементами, – міф розвивається через ряд бінарних опозицій та примирень між ними: опозиція на нижчому рівні структури знімається примиренням на вищому рівні. Скажімо, вірш М. Вінграновського “Як ішли Неквапи зиму зимувати”.

У Неквапи білі лапи
А в Неквапоньок свої:
Йшли Неквапи-непоквапи
Зимувати у гаї
Йшли Неквапи-непоквапи,
Мабуть, і недовго йшли,
Але ж бачать: жовті шати
А гаї весна любила,
А гаї були при ній.
І весна їм ноги мила,
І метеличок бринів.

Що робити, як не мати –
Літа й осені нема!
Бігли-бігли Непоквапи –
На гаях уже зима
І Неквапа білолапа,
І Неквапоньки – у сні...
Нашо квапитись Неквапам
Через зиму до весни!
[Золотий колосок 1994: 138]

3. Міф, як уже згадувалося, передає “універсальні” істини. В рамках тієї культури, якій він належить, у даному випадку українській, його зміст майже завжди має велике значення, став святинєю для певної групи людей. Нарешті, світ представлений у міфі, не випадковий:

А фіолетово, а синьо
При хаті півники цвітуть!
Цвіте над півниками слива,
І абрикоса пахне тут. [Золотий колосок 1994: 97]

4. Цей світ виходить за межі часу, скажімо вірш Л. Костенко “Мурашки думають про зиму”:

Знайшов мурашка гарну бадилину.
Везе-везе... везе-везе...
І так, і сяк, і вгору, і в долину! –
Така важка, ніяк не доповзе.
Прийшла на поміч рідна комашина,
Ще й коника гукнули стрибунця.
Три дні, три ночі царство мурашине
Рубало бадилину на дровця.

[Українська дитяча література 2002: 449]

5. Виходить він і за межі конкретного простору, скажімо вірш М. Вінграновського “Перша колискова”

Спи, моя дитино золота,
Спи, моя тривого кароока.
В теплих снах ідуть в полях жита,
І зоря над ними йде висока.
Спи, моя дитинко, на горі.
Тіні сплять і сонна яворина.
Так, як небо в нашому Дніпрі,
Так в тобі не спить хай Україна.

[Золотий колосок 1994: 185]

“Дім, як і місто, – надзвичайно місткий космічний символ. З одного боку, дім будується як зменшена модель всесвіту; з другого боку, з “п’ятивіконним домом” чи семиворотним градом, іноді порівнюють з ним людське тіло, яке має п’ять почуттів і сім отворів” [Енциклопедія 2001: 159]. Таку версію дому України знаходимо у вірші М. Вінграновського “Літній ранок”

– То що ж косить?

Воно – все сине!

Де льон? Де небо? Де ріка?

[Золотий колосок 1994: 108]

І дім, і двір, і місто символізують освоєний, підкорений простір, де людина знаходиться в безпеці. Це місце, де ми народились і куди ми повертаємось із будь-яких мандрів. Свій “дім” є у кожної астрологічної планети: у Сонця – сузір’я Лева, у Місяця – сузір’я Рака [Енциклопедія 2001: 159]. Таку художню версію образу “хати-матері” знаходимо у вірші Д. Павличка “Обруч”

Біжить хлопчик, білий чубчик, мов курча,

Підганяє паличкою обруча.

За ним сонце, наче мати, – навздогін;

Щоб не впав, бува, та не побився він!

По долині, по стежині, біля круч

Біжить сонце, білий чубчик та обруч!

І нема, немає в світі далини,

Де спинилися б невтомні бігуни.

Ах, обруч! Куди він так жене
По стежині через поле весняне?
Я питаюсь, бо ж то я оте хлоп'я,
А те сонце-то матусенька моя.

[Українська дитяча література 2002: 421]

“Дім мислиться як центр світу, святиня Роду, персоніфікованого духами предків” [Енциклопедія 2001: 159]. Така версія звучить у таких віршах як “Нічний гість” Д. Павличка та “Сама собою річка ця тече” М. Вінграновського

Вона тече в городі в нас під кленом,
І наша хата пахне їй борщем
Цвіте над нею небо здоровенне
Солодкими хмарами з дощем
Ця річечка тече для клена і для мене,
Її й тоді я бачу, коли сплю
Я річечку оцю в городі в нас під кленом
Як тата й маму і як мед люблю

[Золотий колосок 1994: 300]

“Двері і поріг будинку-місце переходу із захищеного простору в незахищений-також володіють багатою символікою і обрядовістю. Кожна деталь дому наділяється своїм символічним значенням: вікна уподібнюються до очей.

Стіни і дах символи основної, тобто захисної функції будинку” [Енциклопедія 2001: 160]. Цю версію подав ще М. Коцюбинський у вірші “Наша хатка”. Поети-шістдесятники розробляють версію дім-захищене місце, центр родового Всесвіту, приурочений космос.

Аналіз показує, що у міфі “батьківщини-дому” є формальні межі, але немає субстанціональних. А це означає, що щастя України, її облаштування, індивідуальнолюдське і загальноцивілізаційне, поети-шістдесятники, як і Т. Г. Шевченко свого і часу, бачать у благополуччі як слов'ян, так і роду людського в цілому. Тому загальнолюдські архетипи і загальнослов'янські

міфологеми у їх “тексті” мають стати наступним кроком у тлумаченні заявленої у заголовку статті проблеми.

Скажімо поезія “Грім” М. Вінграновського уже з початкового катрену несе архетип вогню:

Була гроза і грім гримів,
Він так любив гриміти,
Що аж тремтів, що аж горів

На трави і на квіти. [Золотий колосок 1994: 154]

М. Вінграновський використовує міфологеми вогню-один із центральних образів світової міфології. Його впанування пов’язане з уявленням про його божественну очисну силу. Маємо випадок земного небесного вогню, який асоціюється з добробутом, плідністю, сільськогосподарською обрядовістю.

“Кажуть, що блискавка – це справжнє небо, яке Бог показує людям крізь розверзнуті хмари. Пожежу від блискавки не можна гасити, бо то кара Божа за чийсь гріх. Коли ж блискавиця влучала в людину то говорили, що нечиста сила намагається сховатись у чиемусь тілі. Щоб цього не трапилось, на свято Стрітєння в церкві святити свічку “громовицю”, яка вважалася оберегом від небесного вогню-блискавиці” [Завадська та ін. 2002: 74-75].

У символічному значенні образ вогню зближується з образом полум’я як сили оновлення, очищення; показово, що таке полум’я вже й не реальність, а щось надлюдське, хоч і чуттєво вагоме.

А потім хмару опустив
На сад наш на щасливий
І натрусив зі сливи слив,

Щоб легше було сливі. [Золотий колосок 1994: 154].

Хмара, тїнь є “однією із метафор темної сторони психіки людини. У психологічному аспекті – це підсвідоме, яке звичайно пропускається чи заперечується свідомим “Я”. Сад – символ пробудженої свідомості. Недаремно до цієї ідеї приєднався Вольтер із закликом “Треба обробляти свій сад”. Сад Алкіная у Гомера – символ величі і порядку. В тїнистому саду

Епікура, котрого називали Садословом, були платани смоківниці, фігові пальми і підстрижені кущі вздовж доріжок. Історичні висячі сади Семіраміди – це символ досконалості” [Енциклопедія 2001: 436].

Архетипи зближуються, переплітаються, непомітно переходять один в один

І дядько **грім** сказав собі:

“Потрушу я і груші,

Бо небеса вже й голубі

Я покидати мушу. [Золотий колосок 1994: 154].

Образ груші – це архетип світового дерева, “символізує Всесвіт, закони життя і людини як нерозривне ціле. Персоніфікує життя космосу як живого організму. Форма дерева з його корінням в землі, стовбуром і кроною персоніфікує три царства. Хтонічне, земне і небесне, виявляючи структуру космосу” [див. дет.: Енциклопедія 2001: 143-156].

Отже трансцендентний метафізичний смисл частини символізованих понять, що не завжди піддаються концептуалізації, виводить їх за межі обов’язкової співвідносності та його словесно-художнього осмислення. Проте і за таких умов слова-образи, породжені народною культурою внаслідок можливих семантичних трансформацій, розширення значення, перетворення його в слово-ідею, слово-символ входять у систему культурної традиції, образного сприймання і тим самим у позамовний світ, в оточення, властиве даному соціуму. Подальший розгляд проблеми передбачає розгляд таких складових міфічної свідомості: богів, всесвіту, календаря, потойбіччя, демонічних істот, культові тварини і птахи, рослини, обереги. Взаємодія автора і читача виявляє себе в системі взаємопов’язаних етнопсихологічних передумов, що сприяють сприйняттю “тексту” і ґрунтуються не тільки на спільних національних орієнтаціях, а й на взаєморозумінні, конкретизованих етнокультурних нараціях у їх історико-традиційних вимірах.

БІБЛОГРАФІЯ

- Грабович 1998 – Грабович Григорій. Поет як міфотворець. – Київ, 1998. – 193 с.
- Завадська та ін. 2002 – Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалаш О. 100 найвідоміших образів української міфології. – Київ, Орфей, 2002. – 448 с.
- Золотий колосок 1994 – Золотий колосок. Збірка фольклорних і літературних творів для роботи з дітьми у дошкільних закладах за програмою “Дитина” / Упор. М. Я. Дзюбишина, Мельник. – К.: Освіта, 1994. – 623 с.
- Кужільна 2003 – Кужільна Л. В. Національна модель світу в ліриці літературного шістдесятництва (практична частина). – Кіровоград, 2003. – 326 с.
- Українська дитяча література 2002 – Українська дитяча література: Хрестоматія / Вступ. ст. та упоряд. Л. П. Козачок. – К.: Вища школа, 2002. – 519 с.
- Енциклопедія 2001 – Енциклопедія символів, знаків, емблем / Авт.-сост. В. Андреева і др. – М.: Изд-во “Астрель”: Миф: ООО “Издательство АСТ”, 2001. – 576 с.

Зоряна Лановик

РОЗВИТОК БІБЛІЙНОЇ ГЕРМЕНЕВТИКИ У НАУКОВО-ТЕОЛОГІЧНІЙ ПАРАДИГМІ РЕФОРМАЦІЇ

Біблійна герменевтика як наука пройшла довгий шлях становлення і розвитку від давньоєврейської традиції, Августина, Оригена, середньовічної схоластики, до найсучасніших досліджень Н. Фрая, П. Рікера та ін. Кожна епоха додавала до розуміння процесу інтерпретації Біблійних книг, відкриваючи нові можливості у сфері літературознавства. Однак в українській філологічній науці до сьогодні належним чином не проаналізовано усіх філологічних надбань попередніх епох. Такою маловивченою сферою залишається розвиток філологічних доктрин доби Реформації. Отож метою нашого дослідження є окреслення філологічних аспектів у науково-теологічній парадигмі 16-17 ст.

Культурно-історична ситуація, що склалася після епохи Відродження, дала поштовх до розвитку біблеїстики у різних напрямках. Найбільший вплив на цей процес мала екзегеза Реформації, яка, хоч і була зосереджена на теологічних питан-